

Lietuviški blakių pobūrio vardai

ALBINA AUKSORIŪTĖ

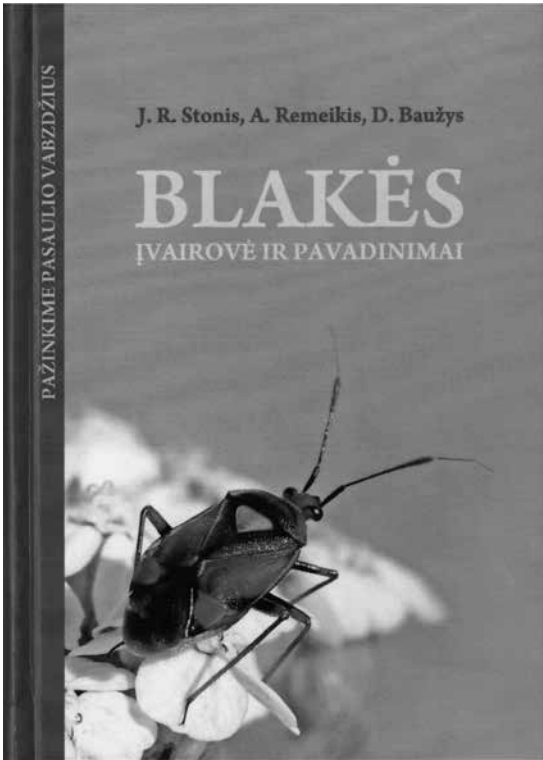
Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: blakių pobūris, blakių šeimos vardas, blakių rūšies vardas, naujadarai, dūriniai

ĮVADAS

Pastarąjį dešimtmetį pasirodė keletas entomologijos straipsnių ir leidinių, kuriuose imti norminti entomologijos terminai ir nomenklatūriniai pavadinimai (Stonis et al. 2009; Stonis et al. 2010; Stonis, Diškus 2011; Diškus, Stonis 2012a; Diškus, Stonis 2012b; Stonis, Remeikis, Baužys 2013; Stonis et al. 2015). 2013 m. išspausdinta trijų autorių Jono Rimanto Stonio, Andriaus Remeikio ir Dariaus Baužio mokomoji knyga studentams, mokytojams ir visiems besidomintiems gamta *Blakės. Įvairovė ir pavadinimai*, kurioje aprašomos blakės, paplitusios ir Lietuvoje, ir kituose kraštuose. Šiame leidinyje apžvelgiamos 45 blakių pobūrio šeimos ir joms priskiriamos 463 rūšys, kurioms pavadinti sukurta nemažai naujų vardų. Taigi šio straipsnio objektas yra 45 blakių šeimų ir 463 rūšių lietuviški vardai, o tikslas – sinchroniškai išnagrinėti blakių pobūrio šeimų ir rūšių vardų kūrimo ir naujadarų darybos būdus, aptarti dvižodžių vardų pagrindinių ir šalutinių dėmenų sintaksinius ir semantinius santykius ir nustatyti produktyviausius šeimų ir rūšių vardų kūrimo būdus.

Kaip rašo entomologai, didžiausią Žemės biologinės įvairovės dalį sudaro vabzdžiai (lot. *Insecta*). Jie plačiai paplitę po visą pasaulį, jų taip pat daug ir Lietuvos faunoje, gyvena įvairiausiose buveinėse, yra labai skirtingi ir moksliniu teoriniu bei ūkiniu praktiniu požiūriais labai svarbūs. Apskaičiuota, kad vabzdžiai sudaro apie 65–67 proc. taksonominės Žemės biologinės įvairovės, arba 56–57 proc. šiuo metu jau išaiškintos ir aprašytos įvairovės (Stonis et al. 2015: 6). Blakių galima rasti visame pasaulyje, šiuo metu Lietuvoje žinoma apie 300 jų rūšių, tačiau dalis jų dar neaptikta ir, matyt, jų Lietuvoje gyvena daugiau nei 400 rūšių (Stonis, Remeikis, Bau-

žys 2013: 5). Aptariamame leidinyje laikomasi šiuolaikinės sisteminės sampratos – blakės (lot. *Heteroptera*) skiriamos straubliuočių būriui (lot. *Hemiptera*, sin. *Rhyncho-ta*), kuriam priklauso labai įvairūs vabzdžiai, skirstomi į daugybę šeimų ir 4 pobūrius (Stonis, Remeikis, Baužys 2013: 25), vienas iš kurių ir yra blakės. Iš viso pasaulyje esančios apie 38 000 blakių pobūrio rūšys grupuojamos į daugybę šeimų.

Suprantama, kad lietuviška entomologijos terminija ir vabzdžių vardai buvo kuriami ir anksčiau, leidžiami žinynai, vadovai (Lešinskas, Pileckis

1967; Lešinskas, Pileckis 1968; Pileckis, Žuklys 1974; Pileckis 1976; Pileckis 1982; Jonaitis 1983; Pileckis et al. 1994; LF1 1995). Entomologijos terminiją nagrinėjo ne tik entomologai, bet ir kalbininkai. Terminologas Kazimieras Gaivenis 1979 m. *Lietuvių kalbotyros klausimuose (Lietuvių kalbos specialioji leksika, t. 19)* išspausdino straipsnį „Nauji lietuviški vabzdžių pavadinimai“, kuriame apžvelgė lietuviškų entomologijos sistematikos naujažodžių ir naujadarų kūrimo būdus ir pateikė šios srities 170 lietuviškų naujadarų registrą (Gaivenis (1979) 2014: 332–348). Minėtame registre yra tik vienas blakių pobūrio naujadaras: *sietaspaŕnė* (2) – dvižodžio šeimos pavadinimo pažyminy: *sietaspaŕnės blakės* (lot. Tingidae) (Lešinskas, Pileckis 1967: 77; Gaivenis (1979) 2014: 345).

Vadove Lietuvos vabzdžiams pažinti (1967) (toliau – *Vadovas*) išskirtas ir aprašytas būrys lot. *Hemiptera* – *blakės (puskietaspaŕniai)* ir 10 jo šeimų (Lešinskas, Pileckis 1967: 74–86). Šiame leidinyje pateikti visų minėto būrio šeimų ir joms priskiriamų 22 rūšių lietuviški vardai, o genčių nurodyti tik lotyniški vardai, išskyrus *skydablakių* (lot. *Pentatomidae*) šeimos gentį lot. *Eurydema* – *kryžmažiedinės blakės* (Lešinskas, Pileckis 1967: 79).

Pastebėtina, kad dauguma rūšių pavadinta dvižodžiais vardais, tačiau penkios rūšys įvardytos trižodžiais vardais: *raštuotoji liucerninė blakė* (lot. *Brachycoleus decolor*), *paprastoji pievinė blakė* (lot. *Lygus pratensis*), *žalioji pievinė blakė* (lot. *Lygus pabulinus*), *rudoji runkelinė blakė* (lot. *Polymerus cognatus*), *geltonoji runkelinė blakė* (lot. *Polymerus vulneratus*). Taigi, sudarant lietuviškus pavadinimus aptariamame leidinyje ne visuomet laikomasi *Tarptautinio zoologijos nomenklatūros kodekso* (ICZN) reikalavimo – dvinarės nomenklatūros principo – mokslinis rūšies pavadinimas yra dvinaris, sudarytas iš genties ir rūšies vardų (žr. ICZN Article 5.1).

2010 m. žurnale *Acta Zoologica Lituanica* pirmą kartą paskelbtas išsamus visų Lietuvoje aptiktų 324 blakių rūšių, priskiriamų 31 šeimai, lietuviškų vardų sąrašas (žr. Stonis et al. 2010: 262–272), kuriame pateikta nemažai naujai sukurtų lietuviškų šeimų ir rūšių vardų. Kaip pažymi straipsnio autoriai, iki šiol dauguma mūsų šalyje aptiktų blakių rūšių ir šeimų neturėjo lietuviškų vardų arba rūšių vardai buvo nesunorminti, daugybė vabzdžių rūšių vardų iki šiol tebėra aprašomojo pobūdžio. Tai labai sunkina vartoseną ir neatitinka tarptautinės binarinės nomenklatūros principų. Todėl tokie blakių vardai, kurie buvo sudaryti daugiau nei iš 2 žodžių, pakeisti trumpesniais (Stonis et al. 2010: 265).

Leidinyje *Blakės. Įvairovė ir pavadinimai* autoriai pateikė ne tik jau minėtame straipsnyje skelbtus Lietuvoje randamų, bet ir kituose kraštuose aptinkamų blakių rūšių vardus. Jie laikėsi jau įprastos entomologijoje praktikos – lietuviškai neįvardyti genčių. Pasak knygos autorių, yra žinoma daugybė labai artimų, sunkiai atskiriamų blakių genčių. Jeigu rūšys lietuvių kalboje įgytų pavadinimus, kurių pirmasis žodis įvardintų gentį, terminologinė įvairovė būtų tokia didelė, kad nepaprastai apsunkintų vardų vartojimą (įsiminimą bei orientavimąsi sistemoje). Rengiant knygą buvo laikomasi principo, kad prioritetas turėtų būti suteiktas aukštesnio rango ir didesnio reikšmingumo taksonams – šeimoms. Apsispręsta, kad blakių genčių įvardijimas lietuvių kalboje neturi ypatingos svarbos: 1) blakių genčių taksonomija yra gana sparčiai kintanti ir nėra visuotinai pripažinta; 2) išoriniai morfologiniai blakių genčių skirtumai yra menki ir nespecialistams dažniausiai būtų sunku (arba neįmanoma) identifikuoti blakių gentis; 3) praktiniu (vartosenos) požiūriu aiški rūšių priklausomybė konkrečioms šeimoms yra svarbiau nei priklausomybė gentims (Stonis, Reimeikis, Baužys 2013: 10).

Blakių šeimų vardai

Kaip jau minėta, leidinyje *Blakės. Įvairovė ir pavadinimai* išskiriamos ir aptariamoms 45 blakių pobūrio šeimoms. Pasak autorių, normindami blakių pobūrio lietuviškus šeimų vardus jie laikėsi principo, kad lietuviški vabzdžių šeimų ir aukštesnio rango taksonų vardai būtų arba vienažodžiai, arba sudaryti iš dviejų žodžių (Stonis, Remeikis, Baužys 2013: 9).

Visi šeimų vardai tradiciškai duodami daugiskaitos forma, dauguma jų yra vienažodžiai, dvižodžių šeimų vardų pateikta 15, pvz.: *didgalvės senāblakės* (lot. *Enicocephalidae*, angl. *Gnat Bugs*; *Unique-headed Bugs*; *Enicocephalids*) 30¹; *rėtosios senāblakės* (lot. *Aenictopecheidae*, angl. *Aenictopecheids*) 30; *netikrosios vikriāblakės* (lot. *Ceratocombidae*, angl. *Ceratocombids*) 31; *tikrosios vikriāblakės* (lot. *Dipsocoridae*, angl. *Jumping Ground Bugs*; *Dipsocorids*) 31; *netikrosios vandėnskrodės* (lot. *Mesoveliidae*, angl. *Watter Treaders*; *Pondweed Bugs*, *Ripple Bugs*) 34; *tikrosios vandėnskrodės* (lot. *Veliidae*, angl. *Watter Striders*; *Broad-Shouldered Watter Striders*; *Ripple Bugs*) 34; *didžiosios vandėnblakės* (lot. *Belostomatidea*, angl. *Giant Water Bugs*; *Electric Light Bugs*; *Toe-Biters*; *Alligator Ticks*) 39; *plāčiosios vandėnblakės* (lot. *Naucoridae*, angl. *Saucer Bugs*; *Creeping Water Bugs*) 41; *tikrosios kampūotblakės* (lot. *Coreidae*, angl. *Squash Bugs*; *Leaf-Footed Bugs*) 51; *netikrosios kampūotblakės* (lot. *Rhopalidae*, angl. *Scentless Plant Bugs*) 53; *augalėdės skýdablakės* (lot. *Acanthosomatidae*, angl. *Acanthosomatid Bugs*; *Shield Bugs*) 75; *vandeniniai čiuožikai* (lot. *Gerridae*, angl. *Pond-Skaters*; *Water-Striders*; *Wherryman*; *Jesus Bugs*) 35. Pastarasis šeimos vardas jau vartotas *Vadove*, o dar keli dvižodžiai šeimų vardai, vartoti minėtame *Vadove*, knygoje *Blakės. Įvairovė ir pavadinimai* pateikti kaip sinonimai, o rūšinių vardų giminis dėmuo jau duodamas vienažodis, pvz.: *žieviāblakės*, sin. *požievinės blākės* (lot. *Aradidae*, angl. *Bark Bugs*; *Flat Bugs*; *Flat Bark Bugs*) 49; *žōlblakės*, sin. *žolinės blākės*; *āklės* (lot. *Miridae*, angl. *Plant Bugs*; *Leaf Bugs*) 81; *sietaspašnės blākės*, sin. *sietblakės* (lot. *Tingidae*, angl. *Lace Bugs*) 95; *parazitinės blākės*, sin. *kraujāblakės* (lot. *Cimicidae*, angl. *Bed Bugs*; *Blood-sucking Bugs*) 103; *plėšriāblakės*, sin. *blākės plėšrūnės* (lot. *Reduviidae*, angl.

¹ Pateikiant pavyzdžius pirmiausia duodamas lietuviškas vardas, sukirčiuotas taip kaip šaltinyje, skliaustuose pateikiamas lotyniškas ir, jei yra, angliškas atitikmuo, o po skliaustų nurodomas šaltinio puslapis.

Assassin Bugs; Conenose Bugs) 99. Paminėti vienažodžiai šeimų vardai yra dūriniai, kaip ir visi kiti vienažodžiai šeimų vardai.

Dvižodžių šeimų vardų apibūdinamieji dėmenys dažniausiai nurodo šeimos santykius su kitomis šeimomis: *netikrosios vikriāblakės* 31; *tikrosios vikriāblakės* 31; *netikrosios vandėnskrodės* 34; *tikrosios vandėnskrodės* 34; *tikrosios kampúotblakės* 51; *netikrosios kampúotblakės* 53; *netikrosios dirvāblakės* 56; *tikrosios dirvāblakės* 57; *tikrosios skýdblakės* 64. Tik kelių šeimų apibūdinamieji dėmenys įvardija būdingą skiriamąjį šeimos požymį: *didgālvės senāblakės* 30; *rėtosios senāblakės* 30; *didžiosios vandėnblakės* 39; *plāčiosios vandėnblakės* 41; *augalėdės skýdblakės* 75; *vandeniniai čiuožikai* 35.

Dauguma nagrinėjamų blakių šeimų vardų ir atitinkamai rūšių vardų gimininių dėmenų yra naujadarai, sudaryti dūrybos būdu, tik *Vadove* jau vartoti dūriniai: *skorpionblakės* (lot. *Nepidae*, angl. *Water Scorpions*) 39, plg. *skorpionblakės* V 85; *nūgarplaukos* (lot. *Notonectidae*, angl. *Back Swimmers; Backswimmers; Greater Water Boatmen*) 45, plg. *nugarplaukos* V 86; *raudonblakės* (lot. *Pyrrhocoridae*, angl. *Red Bugs; Fire Bugs; Stainers*) 62, plg. *raudonblakės* V 81; *tikrosios skýdblakės*, sin. *skýdablakės* (lot. *Pentatomidae*, angl. *Shield Bugs; Stink Bugs*) 64, plg. *skydablakės* V 78.

Lietuvių terminologijoje dūryba pagal produktyvumą yra antrasis po priesagų vedybos naujadarų kūrimo būdas. Kaip pažymi Stasys Keinys, sudurtiniai terminai leidžia vienu žodžiu išreikšti sudėtinės sąvokas, gerai atitinka specialiosioms kalbos vartojimo sritims svarbius kalbos tikslumo, aiškumo ir glaustumo reikalavimus (Keinys (1983) 2005: 177). Paprastai dūrinių loginis, gramatinis ir semantinis centras yra antrasis sandas, o jų pirmasis sandas apibrėžia antrąjį, tokio tipo dūriniai vadinami prijungtiniais dūriniais. Atskirai paimtas antrasis sandas paprastai yra hiperonimas (gimininis pavadinimas) dūrinio (hiponimo) arba sudėtinio termino (rūšinio pavadinimo) atžvilgiu (Gaivenis (1998) 2014: 243). Visi blakių pobūrio šeimų naujadarai yra prijungtiniai dūriniai.

Apie 92 procentai nagrinėjamų naujadarų yra dūriniai, kurių antrasis sandas, kaip ir *Vadove* pateiktų vardų, yra *blakės*, rodantis jų priklausymą pobūriui, o pirmasis sandas antrąjį apibrėžia pagal skiriamuosius šeimos požymius. Galima išskirti keletą grupelių pagal tai, kokį būdingą požymį rodo pirmasis dūrinio sandas:

a) daiktavardinis sandas nurodo kūno ar jo dalies įvairias ypatybes, panašumą į ką nors:

gaurāblakės (: gaurai) (lot. *Hebridae*, angl. *Velvet Watter Bugs*) (stambus tvirtas kūnas padengtas gausiais vandenį atstumiančiais plaukeliais) 37, išskirtos 2 rūšys;

irklāblakės (: irklas) (lot. *Corixidae*, angl. *Water Boatman*; *Waterboatman*; *Lesser Water Boatmen*) 42, įvardytos 27 rūšys;

kamuolblakės (: kamuolys) (lot. *Coptosomatidae* (sin. *Plataspididae*), angl. *Coptosomatids*) 80, aprašyta 1 rūšis;

lazdāblakės (: lazda) (lot. *Berytidae*, angl. *Stilt Bugs*) 56, išskirtos 4 rūšys;

pentinblakės (: pentinas) (lot. *Alydidae*, angl. *Broad-headed Bugs*; *Broad-Headed Bugs*; *Ant Bugs*) (kojos, ypač užpakalinės, yra ilgos, su spygliais ant šlaunų) 50, aprašytos 2 rūšys;

rupūžblakės (: rupūžė) (lot. *Gelastocoridae*, angl. *Toad Bugs*) 42, įvardyta 1 rūšis;

sietblakės (: sietas) (lot. *Tingidae*, angl. *Lace Bugs*) (priekinių sparnų membrana yra su tankiomis gardelėmis ir primena nėrinius, nugarėlė ištįsusi ir iš dalies gali dengti galvą) 95, išskirta 16 rūšių;

vėžliāblakės (: vėžlys) (lot. *Scutelleridae*, angl. *Shield-Backed Bugs*; *Shield-Back Bugs*; *Jewel Bugs*; *Tortoise Bugs*; *Scutellerids*) (būdingas ypač didelis nugaros skydelis, kuris kaip tvirtas šarvas dengia beveik visą pilvelį) 78, aprašytos 8 rūšys;

žieviāblakės (: žievė) (lot. *Aradidae*, angl. *Bark Bugs*; *Flat Bugs*; *Flat Bark Bugs*) (medžių žievės spalvą imituojantys vabzdžiai) 49, įvardyta 10 rūšių.

Prie šios grupelės skirtinos ir jau *Vadove* pateiktos *skūdablakės* (: skydas) – *tikrosios skūdablakės* (lot. *Pentatomidae*, angl. *Shield Bugs*; *Stink Bugs*) 64, aprašytos 35 rūšys, ir *augalėdės skūdablakės* (lot. *Acanthosomatidae*, angl. *Acanthosomatid Bugs*; *Shield Bugs*) 75, įvardytos 8 rūšys (nugaros skydelis labai stiprus) 64, plg. *skydablakės* V 78 bei *skorpiõnblakės* (: skorpionas) (lot. *Nepidae*, angl. *Water Scorpions*) 39, aprašytos 2 rūšys, plg. *skorpionblakės* V 85;

b) gyvenamąją ar mitybos vietą nurodantis daiktavardinis sandas:

dirvāblakės (: dirva) – *netikrosios dirvāblakės* (lot. *Stenocephalidae*, angl. *Spurgebugs*; *Spurge Bugs*) 56 ir *tikrosios dirvāblakės* (lot. *Lygaeidae*, angl. *Ground Bugs*; *Seed Bugs*) 57; leidinyje *netikrųjų dirvāblakių* aprašyta 1 rūšis, o *tikrųjų dirvāblakių* – 64 rūšys;

dugnāblakės (: dugnas) (lot. *Aphelocheiridae*, angl. *Benthic Watter Bugs*) 41, įvardyta 1 rūšis;

jūrbakės (: jūra) (lot. *Aepophilidae*, angl. *Marine Bugs*) 47, pateikta 1 rūšis;

kailiāblakės (: kailis) (lot. *Polyctenidae*, angl. *Bat Bugs*; *Polyctenids*) (prisi-taikiusios gyventi šeimininko plaukuotame kailyje) 104, įvardyta tik šeima;

kėrplibakės (: kerpės) (lot. *Microphysidae*, angl. *Minute Bugs*; *Minute Blad-der Bugs*; *Lichen Bugs*) 97, pavadinta tik šeima;

urvāblakės (: urvas) (lot. *Cydnidae*, angl. *Burrowing Bugs*; kartais *Negro Bugs*) 77, aprašytos 9 rūšys;

vandėnblakės (: vanduo) – *didžiosios vandėnblakės* (lot. *Belostomatidea*, angl. *Giant Water Bugs*; *Electric Light Bugs*; *Toe-Biters*; *Alligator Ticks*) 39 ir *plāčiosios vandėnblakės* (lot. *Naucoridae*, angl. *Saucer Bugs*; *Creeping Water Bugs*) 41, aprašytos 3 *didžiūjų vandėnblakių* rūšys, *plāčiūjų vandėn-blakių* – 1 rūšis;

žiedblakės (: žiedas) (lot. *Anthocoridae*, angl. *Flower Bugs*; *Minute Pirate Bugs*) 97, įvardyta 13 rūšių;

c) pirmasis būdvardinis sandas nurodo būdingas elgsenos ypatybes:

plėšriāblakės (: plėšrus) (lot. *Reduviidae*, angl. *Assassin Bugs*; *Conenose Bugs*) 99, pateikta 11 rūšių;

šokliāblakės (: šoklus) (lot. *Saldidae*, angl. *Shore Bugs*) 47, aprašytos 7 rūšys;

vikriāblakės (: vikrus) – *netikrosios vikriāblakės* (lot. *Ceratocombidae*, angl. *Ceratocombids*) 31, taip pavadintos 3 rūšys, ir *tikrosios vikriāblakės* (lot. *Dipsocoridae*, angl. *Jumping Ground Bugs*; *Dipsocorids*) 31, įvardytos 2 rūšys.

Čia minėtinas dar vienas šeimos vardas, kurio pirmasis sandas yra veiks-mažodis, nurodantis iš veiksmo kylančią ypatybę: *skėrđblakės* (: skersti, skerdė) (lot. *Nabidae*, angl. *Nabids*; *Damsel Bugs*) (tai ypač aktyvūs plėš-rūnai, mintantys kitais, už save mažesniais nariuotakojais; kartais būdingas ir kanibalizmas. Pagautą grobį šios blakės dažnai laiko sugriebusios prie-kinėmis kojomis) 102, aprašyta 11 rūšių;

d) būdvardinis sandas nurodo kūno formą ar dydį:

kampúotblakės (: kampuotas) – *tikrosios kampúotblakės* (lot. *Coreidae*, angl. *Squash Bugs*; *Leaf-Footed Bugs*) 51 ir *netikrosios kampúotblakės* (lot. *Rhopalidae*, angl. *Scentless Plant Bugs*) 53, abiejų šeimų pateikta po 11 rūšių;

mažāblakės (: mažas) (lot. *Schizopteridae*, angl. *Schizopterids*; *Jumping Ground Bugs*) 32, įvardyta tik šeima;

plokščiāblakės (: plokščias) (lot. *Hypsipterygidae*, angl. *Hypsipterygidae*) 32, rūšys neišskirtos;

e) kūno spalvą apibrėžia pirmasis būdvardinis sandas:

juodblakės (: juodas) (lot. *Thyreocoridae*, angl. *Negro Bugs*; *Black Bugs*; *Ebony Bugs*) 80, pavadinta 1 rūšis;

pilkblakės (: pilkas) (lot. *Piesmatidae*, angl. *Beet Bugs*; *Ash-Gray Leaf Bugs*) 64, pateiktos 2 rūšys.

Prie šių vardų reiktų paminėti ir *Vadove* įvardytą šeimą *raudonblakės* (: raudonas) (lot. *Pyrrhocoridae*, angl. *Red Bugs*; *Fire Bugs*; *Stainers*) 62, aprašyta 1 rūšis, plg. *raudonblakės* V 81;

f) mitybos objektą nusako daiktavardinis sandas:

kraujāblakės (: kraujas) (lot. *Cimicidae*, angl. *Bed Bugs*; *Bloodsucking Bugs*) (minta žmogaus, kitų žinduolių arba paukščių krauju) 103, įvardytos 7 rūšys;

žolblakės (: žolė) (lot. *Miridae*, angl. *Plant Bugs*; *Leaf Bugs*) (siurbia augalų sultis, daugelis yra kultūrinių augalų kenkėjos) 81, tai gausiausia šeima – aprašytos 158 rūšys.

Atskirai paminėtini dviejų labai senų šeimų dvižodžiai vardai, kurių pagrindinio dėmens *senablakės* pirmasis būdvardinis dūrinio sandas ir rodo šį požymį:

a) *senāblakės* (: senas) – *didgalvės senāblakės* (lot. *Enicocephalidae*, angl. *Gnat Bugs*; *Unique-headed Bugs*; *Enicocephalids*) ir *rėtosios senāblakės* (lot. *Aenictopecheidae*, angl. *Aenictopecheids* (labai archajiškos šeimos) 30, rūšys neišskirtos;

b) neseniai aptiktos ir aprašytos *minkštāblakės* (: minkštas) (lot. *Stemmocryptidae*, angl. *Stemmocryptids*) 33, kurių būdvardinis pirmasis sandas nurodo, kad jų kūnas yra minkštas ir be skydelio, įvardyta tik šeima.

Sudurtinių šeimų vardų su antruoju sandu *-blakės* pirmieji sandai yra daiktavardiniai, būdvardiniai ir veiksmažodiniai, jų pasiskirstymas pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Dūrinių su antruoju sandu *-blakės* pirmieji sandai

Daiktavardinis sandas	Būdvardinis sandas	Veiksmažodinis sandas
<i>dirv-</i>	<i>juod-</i>	<i>skerd-</i>
<i>dugn-</i>	<i>kampuot-</i>	
<i>gaur-</i>	<i>maž-</i>	
<i>irkl-</i>	<i>minkšt-</i>	
<i>jūr-</i>	<i>pilk-</i>	

Daiktavardinis sandas	Būdvardinis sandas	Veiksmažodinis sandas
<i>kail-</i>	<i>plėšr-</i>	
<i>kamuol-</i>	<i>plokšč-</i>	
<i>kerp-</i>	<i>raudon-</i>	
<i>krauj-</i>	<i>sen-</i>	
<i>lazd-</i>	<i>šokl-</i>	
<i>pentin-</i>	<i>vikr-</i>	
<i>rupūž-</i>		
<i>siet-</i>		
<i>skyd-</i>		
<i>skorpion-</i>		
<i>urv-</i>		
<i>vanden-</i>		
<i>vėžl-</i>		
<i>žied-</i>		
<i>žiev-</i>		
<i>žol-</i>		
Iš viso 21	Iš viso 11	Iš viso 1

Aptarti sudurtiniai blakių šeimų vardai su antruoju sandu *-blakės* sudaro tą patį atraminį sandą turinčių dūrinių būrį. Pastebėtina, kad entomologijos terminijoje yra sukurta ir didesnių tokių dūrinių būrių. Akademiniame veikale *Lietuvos fauna* (1996), skirtame vabalams apibūdinti, pateikiami net 77 sudurtiniai šeimų pavadinimai, kurių antrasis sandas yra *-vabaliai* (: vabalas) (Gaivenis (1998) 2014: 246). St. Keinys, tyrinėjęs lietuviškų sudurtinių terminų darybą, aptarė ir kitų sričių tokio tipo būrius (plačiau žr. Keinys (1983) 2005: 129–182).

Dar du dūriniai vartojami šeimoms įvardyti ir nurodantys vabzdžių plaukimo būdą skiriasi nuo aptartojo terminų būrio, nes jų antrasis sandas yra veiksmažodinis, o pirmasis remiasi daiktavardžiu *vanduo*:

vandénmatės (: vanduo, matuoti) (lot. *Hydrometridae*, angl. *Water-Measurers*; *Marsh-Treaders*) 37, aprašytos 2 rūšys;

vandénskrodės (: vanduo, skrosti, skrodė) – *netikrosios vandénskrodės* (lot. *Mesoveliidae*, angl. *Water Treaders*; *Pondweed Bugs*; *Ripple Bugs*), pava-

dinta 1 rūšis, ir *tikrosios vandėnaskrodės* (lot. *Veliidae*, angl. *Watter Striders*; *Broad-Shouldered Watter Striders*; *Ripple Bugs*) 34, aprašytos 4 rūšys.

Prie pastarųjų naujadarų galima paminėti ir jau *Vadove* pateiktą *nūgarplaukos* (: nugara, plaukti) (lot. *Notonectidae*, angl. *Back Swimmers*; *Backswimmers*; *Greater Water Boatmen*) 45, aprašytos 4 rūšys, plg. *nugarplaukos* V 86 (žr. 2 lentelę). Šis šeimos vardas paimtas pamatu darant vienintelį blakių pobūrio priesaginį šeimos vardą: *nūgarplaukėlės* (: nugarplauka + -ėlė) (lot. *Pleidae*, angl. *Pigmy Backswimmer*) 46, įvardyta 1 rūšis.

2 lentelė. Dūriniai su antruoju veiksmažodiniu sandu

I daiktavardinis sandas	II veiksmažodinis sandas
<i>vanden-</i>	<i>-matės</i>
<i>vanden-</i>	<i>-skrodės</i>
<i>nugar-</i>	<i>-plaukos</i>

Blakių pobūrio šakų ir antšeimių vardai

Aptariamame leidinyje išskirtos septynios blakių pobūrio šakos, o šeštoji pobūrio šaka *skydblakiniai* dar suskirstyta į penkis antšeimius. Kaip pažymi autoriai, apsispręsta nuosekliai laikytis vabalų būrio terminijoje jau susiklosčiusių tradicijų ir blakių antšeimio rango vienąžodžius taksonus lietuvių kalboje vartoti tik su priesaga *-inis*. Siekiant išvengti taksonominių dviprasmybių, šios priesagos vartojimo buvo atsisakyta šeimų varduose (Stonis, Remeikis, Baužys 2013: 10). Antšeimių vardai pateikti daugiskaitos forma, o jų pamatiniais žodžiais paimti šeimų vardai: *žieviablakiniai* (: žieviablakės) (lot. *Aradoidea*) 49; *kampuotblakiniai* (: kamuotblakės) (lot. *Coreoidea*) 50; *dirvablakiniai* (: dirvablakės) (lot. *Lygeoidea*) 56; *pilkablakiniai* (: pilkablakės) (lot. *Piesmatoidea*) 64; *skydblakiniai* (: skydblakės) (lot. *Pentatomoidea*) 64.

Pobūrio šakų vardai sudaryti pagal tą patį modelį kaip ir antšeimių vardai: *senablakiniai* (: senablakės) (lot. *Enicocephalomorpha*) 30; *vikriablakiniai* (: vikriablakės) (lot. *Dipsocoromorpha*) 31; *čiuožikiniai* (: čiuožikai) (lot. *Gerromorpha*) 34; *skorpionblakiniai* (: skorpionblakės) (lot. *Nepomorpha*) 39; *šokliablakiniai* (: šokliablakės) (lot. *Leptopodomorpha*) 47; *skydblakiniai* (: skydblakės) (lot. *Pentatomorpha*) 49; *kraujablakiniai* (: kraujablakės) (lot. *Cimicomorpha*) 81.

LIETUVIŠKI BLAKIŲ RŪŠIŲ VARDAI

Daugelio šeimų išskirta po kelias rūšis, tik žolblakių įvardytos 158 rūšys, tikrųjų dirvablakių – 64, tikrųjų skydblakių – 35, irklablakių – 27 rūšys. Visi lietuviški blakių pobūrio rūšių vardai yra dvižodžiai sudėtiniai terminai, sudaryti iš pagrindinio dėmens, t. y. šeimos vienažodžio ar dvižodžio vardo pagrindinio dėmens vienaskaitos formos, ir šalutinio arba rūšinio dėmens.

Sintaksinis aspektas

Pagal sintaksinių ryšių tipus skiriami tarpusavio sąsajos, prijungiamieji ir sujungiamieji žodžių junginiai, o pagal prijungiamojo ryšio raišką – trys prijungimo būdai: derinimas, valdymas ir šliejimas (DLKG 2006: 480–484). Kaip pažymi K. Gaivenis, sudėtiniai terminai pagal pagrindinio ir šalutinių dėmenų sintaksinius santykius skirstytini į 3 grupes: 1) derinamojo pažyminio; 2) valdomojo pažyminio ir 3) šliejamojo pažyminio (Gaivenis (1975) 2014: 65). Visi nagrinėjami blakių rūšių vardų šalutiniai dėmenys yra derinamojo pažyminio, išskyrus 3 rūšių vardus, kurie yra valdomojo pažyminio: *Linėjaus irklāblakė* (lot. *Hesperocorixa linnaei*) 43; *Tòmsono dirvāblakė* (lot. *Scolopostethus thomsoni*) 62; *Vāgnerio žōlblakė* (lot. *Capsus wagneri*) 83. Šių rūšių vardų šalutiniai dėmenys yra reiškiami tyrinėtojo, kuris yra aprašęs sudėtinio termino pažymimuoją dėmeniu įvardijamą rūšį, vardo kilmininku. Aptariamieji šalutiniai dėmenys pasirinkti sekant lotynišku terminu.

Dauguma derinamojo pažyminio šalutinių dėmenų reiškia įvairiais būdvardžiais, galima išskirti 4 jų grupes:

1) santykinis būdvardis su priesaga *-inis*, pvz.: *euròpinė vikriāblakė* (lot. *Cryptostemma (Pachycoleus) waltli*) 32; *krýžinė irklāblakė* (lot. *Sigara (Microsigara) hellensii*) 44; *atlántinė jūrbakė* (lot. *Aepophilus bonnairei*, angl. *Marine Bug*) 47 (žr. 2 pav.); *smėlinė šokliāblakė* (lot. *Saldula orthochila*) 48; *beržinė žieviāblakė* (lot. *Aradus betulae*) 49; *miškìnė dirvāblakė* (lot. *Drymus (Sylvadrymus) sylvaticus*) 58; *pietinė skýdblakė* (lot. *Carpocoris (Carpocoris) pudicus*) 68; *ganỹklinė žōlblakė* (lot. *Chlamydatus (Euattus) pulicarius*) 84;

2) sudurtinis būdvardis, pvz.: *balsvadėmė vandėnskrodė* (lot. *Microvelia (Microvelia) reticulate*) 34; *juodagaĩvė gaurāblakė* (lot. *Hebrus (Hebrus) pusillus*) 38; *tamsianāgė irklāblakė* (lot. *Callicorixa praeusta*) 42; *raudonkrāštė kampúotblakė* (lot. *Boisea trivittata*, angl. *Box Elder Bug; Maple Bug*) 53 (žr. 3 pav.); *rudakōjė dirvāblakė* (lot. *Acompus rufipes*, angl. *Ground Bug*) 57; *dvitāškė skýdblakė* (lot. *Aelia rostrata*, angl. *Wheat*

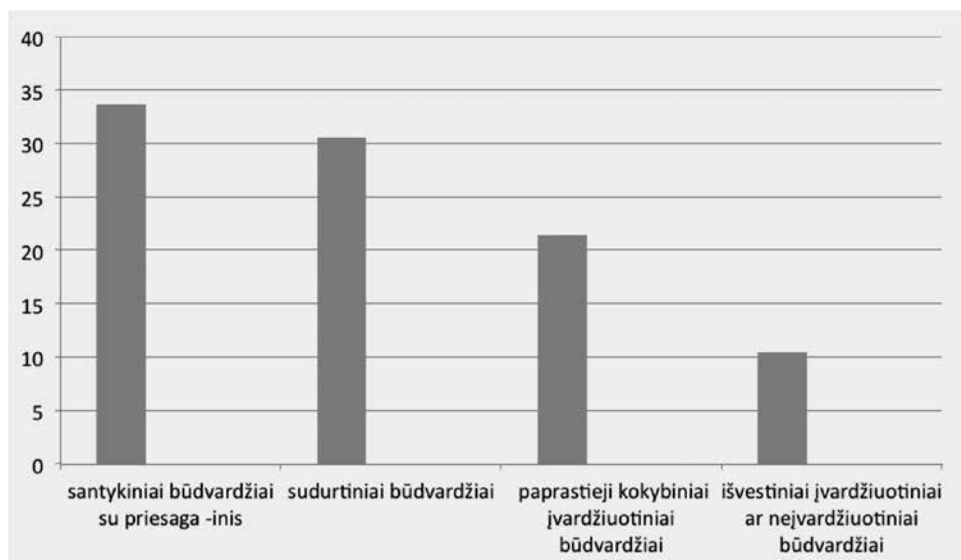
Stink Bug) 66; *blyškiajuostė žolblakė* (lot. *Acetropis gimmerthalii*) 81; *ryškiaspainė žiedblakė* (lot. *Anthocoris limbatus*) 98;

3) paprastasis kokybinis įvardžiuotinis būdvardis, pvz.: *pilkasis čiuožikas* (lot. *Aquarius najas*, angl. *Water Strider*) 35; *vikrioji irklāblakė* (lot. *Hesperocorixa moesta*) 43; *šviesioji nūgarplauka* (lot. *Notonecta (Notonecta) lutea*, angl. *Yellow Greater Water- Boatman*) 45; *niūrioji kampūotblakė* (lot. *Spathocera laticornis*) 53; *juodoji dirvāblakė* (lot. *Geocoris (Geocoris) ater*) 58; *plokščioji skūdylakė* (lot. *Sciocoris (Aposciocoris) microphthalmus*) 74; *paprastoji vėžliāblakė* (lot. *Odontoscelis (Odontoscelis) fuliginosa*) 79; *balsvoji žolblakė* (lot. *Amblytylus albidus*) 82;

4) išvestinis įvardžiuotinis ar neįvardžiuotinis būdvardis, pvz.: *barzdotoji dirvāblakė* (lot. *Scolopostethus puberulus*) 61; *dėmėtoji pilkblakė* (lot. *Pisma maculatum*) 64; *šarvūotoji skūdylakė* (lot. *Podops (Podops) inuncta*, angl. *Turtle Bug*) 73; *bespaivė žolblakė* (lot. *Lopus decolor*, angl. *Plant Bug or Grass Bug*) 88; *gedulingoji žolblakė* (lot. *Monosynamma bohemanni*) 90; *grūdėtoji žolblakė* (lot. *Pantilius (Pantilius) tunicatus*) 91; *juostūotoji skeřdblakė* (lot. *Nabis (Limnonabis) lineatus*, angl. *Reed Damsel Bug*) 102; *plaukūotoji kraujāblakė* (lot. *Cimex pilosellus*) 104.

Daugiausia blakių rūšių vardų šalutinių dėmenų pateikta su *-inis* priesagos būdvardžiais – 33,7 proc. visų rūšių vardų, kitos grupės ne tokios gausios (žr. 1 pav.).

1 pav. Blakių rūšių vardų šalutinių dėmenų raiška procentais

Prie derinamojo pažyminio šalutinių dėmenų skirtini dar keturi rūšių pavadinimai, kurių šalutinis dėmuo reiškiamas įvardžiuotiniu būtojo laiko neveikiamuoju arba esamojo laiko veikiamuoju dalyviu: *pamárgintoji skýdblakė* (lot. *Holcostethus strictus vernalis*) 71; *žymétoji žõlblakė* (lot. *Blepharidopterus angulatus*, angl. *Black Kneed Capsid*) 83; *žvìlgančioji dirvãblakė* (lot. *Megalonotus antennatus*, angl. *Ground Bug*) 59; *keliáu-jančioji žõlblakė* (lot. *Notostira erratica*) 90.

Atskirai minėtinas jau *Vadove* vartotas rūšies vardas *blakė kareivėlis* (lot. *Pyrrhocoris apterus*, angl. *Fire Bug*) 62, kurio nederinamuoju pažyminiu eina perkeltine reikšme vartojamas daiktavardis (žr. 4 pav.).

2 pav. Atlantinė jūrblakė

(L. Jasiukonytės ir J. R. Stonio piešinys)

3 pav. Raudonkraštė kamuotblakė

(L. Jasiukonytės ir J. R. Stonio piešinys)

4 pav. Blakė kareivėlis (D. Baužio nuotr.)

Semantinis aspektas

Pasak K. Gaivenio, sudėtiniai terminai dalūs ne tik gramatiniu (sintaksiniu) aspektu, bet ir reiškiamos minties atžvilgiu. Jų pažyminiai gali įvairiais požiūriais apibūdinti pagrindinį dėmenį (Gaivenis (1975) 2014: 70). Blakių rūšių vardus galima suskirstyti į kelias grupes pagal jų šalutinių dėmenų semantines funkcijas (žr. 8 pav.). Blakių rūšių vardų šalutiniais dėmenimis nurodoma tos rūšies:

1. Išorinė ypatybė, tai gausiausia semantinė šalutinių dėmenų grupė, ji sudaro apie 57 proc. visų blakių rūšių vardų, tad galima išskirti keturis jos semantinius pogrupius:

a) blakių rūšies vardo šalutinis dėmuo nurodo viso kūno ar jo dalies rašto ypatumus: *skersajuōstė irklāblakė* (lot. *Micronecta (Micronecta) poweri*, angl. *Water Singer*) 43; *juostúotoji irklāblakė* (lot. *Cymatia coleoprata*, angl. *Water Boatman*) 43; *dvidēmė šokliāblakė* (lot. *Saldula saltatoria*, angl. *Common Shore Bug*) 48; *dryžapiļvė kampúotblakė* (lot. *Rhopalus (Rhopalus) subrufus*) 55; *juodadēmė dirvāblakė* (lot. *Eremocoris abietis*) 58; *taškuotaspařnė dirvāblakė* (lot. *Ortholomus punctipennis*) 60; *dispaļvė skýdblakė* (lot. *Piezodorus lituratus*, angl. *Gorse Shield Bug*) 73; *marganugārė skýdblakė* (lot. *Cyphostethus tristriatus*, angl. *Juniper Shield Bug*) 75; *margauodėgė žōlblakė* (lot. *Alloeotomus gothicus*) 82; *aštuondryžė žōlblakė* (lot. *Pilophorus clavatus*) 92; *dryžuotaūšė žōlblakė* (lot. *Trigonotylus caelestialium*) 95; *taškúotoji skeřdblakė* (lot. *Nabis (Nabis) punctatus*) 103;

b) pažymimasis dėmuo nurodo kūno ar jo dalių spalvą, pvz.: *rudagaļvė gaurāblakė* (lot. *Hebrus (Hebrusella) ruficeps*) 31; *rausvāsīs čiuožikas* (lot. *Limnopus rufoscutellatus*) 37; *pilkóji skorpionblakė* (lot. *Nepa cinerea*, angl. *Water Scorpion*) 39; *tamsiakāktė irklāblakė* (lot. *Hesperocorixa sahlbergi*) 43; *žalsvóji nūgarplauka* (lot. *Notonecta (Notonecta) viridis*, angl. *Green Water Boatman*) 45; *juosvóji žieviāblakė* (lot. *Aneurus (Aneurodes) avenius*, angl. *Flat Bark Bug*) 49; *rudóji kampúotblakė* (lot. *Stictopleurus crassicornis*) 55; *rusvanugārė lazdāblakė* (lot. *Berytinus (Berytinus) clavipes*) 56; *balsvagaļvė dirvāblakė* (lot. *Cymus clavicornis*, angl. *Seed Bug*) 57; *raudónrudė dirvāblakė* (lot. *Eremocoris plebejus*) 58; *mėlynóji skýdblakė* (lot. *Zicrona caerulea*, angl. *Blue Stink Bug*) 74 (žr. 5 pav.); *gelsvauodėgė urvāblakė* (lot. *Cydnus aterrimus*) 77; *tamsióji plėšriāblakė* (lot. *Reduvius personatus*, angl. *Masked Hunter*) 101;

c) šalutiniu dėmeniu pasakomas kūno ar jo dalies dydis ar forma, pvz.: *trumpaspašnė vikriāblakė* (lot. *Ceratocombus (Xylonannus) brevipennis*) 31; *mažoji vikriāblakė* (lot. *Cryptostemma (Pachycoleus) pusilimum*) 32; *didžioji vandėnmatė* (lot. *Hydrometra stagnorum*, angl. *Greater Water Measurer*) 37; *ilgoji skorpionblakė* (lot. *Ranatra linearis*, angl. *Water Stick Insect*) 39; *milžiniškoji vandėnblakė* (lot. *Lethocerus grandis*, angl. *Giant Water Bug; Colossus Water Bug*) 40; *ilgakojė irklāblakė* (lot. *Sigara (Subsigara) longipalis*) 44; *lieknoji šokliāblakė* (lot. *Chartoscirta elegantula*) 47; *lapakojė kampúotblakė* (lot. *Diactor bilineatus*, angl. *Amazonian Leaf-footed Bug*) 51; *didžiagaļvė dirvāblakė* (lot. *Geocoris (Geocoris) megacephalus*) 58; *siauroji dirvāblakė* (lot. *Ischnocoris angustulus*) 58; *gaubtanugārė skýdblakė* (lot. *Sciocoris (Sciocoris) cursitans*) 74; *apvalioji sietblakė* (lot. *Acalypta nigrina*) 96;

d) pažymimasis dėmuo nurodo viso kūno ar jo dalių paviršiaus ypatybes, pvz.: *plaukúotoji vandėnskrodė* (lot. *Mesovelia furcata*, angl. *Pondweed Bug*) 34; *šeriúotoji kampúotblakė* (lot. *Coriomeris denticulatus*) 51; *raukšlėtoji dirvāblakė* (lot. *Pachybrachius fracticollis*) 60; *plaukúotoji žölblakė* (lot. *Amblytylus nasutus*) 82; *šiurkščioji žölblakė* (lot. *Phytocoris (Phytocoris) hirsutulus*) 92; *lygioji žiedblakė* (lot. *Orius (Heterorius) laticollis*) 99.

Daugiausia blakių rūšių vardų šalutinių dėmenų galima priskirti dviem pirmiesiems pogrupiams, kiti du pogrupiai gerokai mažesni. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad visi blakių rūšių vardų, kurių pažymimasis dėmuo apibūdina atskiros kūno dalies raštą, spalvą, dydį ar formą, šalutiniai dėmenys reiškiami sudurtiniais būdvardžiais.

2. Mitybos objektas, pvz.: *eglinė žieviāblakė* (lot. *Aradus obtectus*, angl. *Flat Bark Bug*) 50; *rýžinė pentinblakė* (lot. *Leptocorisa oratorius*) 51; *liucèrninė kampúotblakė* (lot. *Bathysolen nubilus*, angl. *Squashbug*) 51; *dilgėlinė dirvāblakė* (lot. *Heterogaster urticae*, angl. *Nettle Ground Bug*) 58; *kadaginė skýdblakė* (lot. *Chlorochroa (Rhytidolomia) juniperina*) 68; *neužmirštuolinė urvāblakė* (lot. *Sehirus luctuosus*, angl. *Shield Bug*) 77; *bulvinė žölblakė* (lot. *Closterotomus norwegicus*, angl. *Potato Capsid; Potato Bug*) 84; *šikšnosparninė kraujāblakė* (lot. *Cimex pipistrelli*) 104; *kregždinė kraujāblakė* (lot. *Oeciacus hirundinis*, angl. *Swallow Bug*) 104. Dauguma šio tipo rūšinių dėmenų yra reiškiami -inis priesagos būdvardžiais, kurių darybos pamatas yra augalų ar gyvūnų, kuriais minta blakės, vardai.

Pasitaikė du blakių rūšių vardai, kurių šalutinis dėmuo yra sudurtinis būdvardis: *žiedamėgė žolblakė* (lot. *Phytocoris (Ktenocoris) insignis*) 92; *įvairiaėdė žolblakė* (lot. *Phytocoris (Ktenocoris) ulmi*) 92. Ši semantinė grupė sudaro 17 proc. visų blakių rūšių vardų.

3. Gyvenamoji vieta, pvz.: *kúdrinis čiuožikas* (lot. *Gerris (Gerris) lacustris*, angl. *Common Pondskater*) 36; *dugninė irklāblakė* (lot. *Sigara (Subsigara) fossarum*) 44; *skruzdėlyninė pentinblakė* (lot. *Alydus calcaratus*, angl. *Ant Bug*) 50 (žr. 6 pav.); *paūksminė dirvāblakė* (lot. *Cymus glandicolor*, angl. *Seed Bug*) 57; *píevinė skýdblakė* (lot. *Rubiconia intermedia*) 74; *stėpinė žolblakė* (lot. *Leptopterna ferrugata*) 87; *vaismedinė žiedblakė* (lot. *Anthocoris nemorum*) 98; *laukyminė skeřdblakė* (lot. *Nabis (Nabis) fesus*, angl. *Field Damsel Bug*) 102. Šią reikšmę turinčių blakių rūšių vardų šalutinis dėmuo reiškiamas *-inis* priesagos būdvardžiais. Ši grupė per pusę mažesnė nei anksčiau aptartoji.

4. Subjekto vertinamoji ypatybė, pvz.: *nykióji vikriāblakė* (lot. *Ceratocombus (Xylonannus) corticalis*) 31; *paprastàsis čiuožikas* (lot. *Gerris (Gerriselloides) lateralis*) 36; *grakščióji vandėnmatė* (lot. *Hydrometra gracilentata*, angl. *Lesser Water Measurer*) 37; *paprastóji vandėnblakė* (lot. *Ilyocoris cimicoides*, angl. *Saucer Bug; Common Water Creeper*) 41; *paprastóji žieviāblakė* (lot. *Aradus corticalis*, angl. *Flat Bark Bug*) 49; *tikróji lazdāblakė* (lot. *Neides tipularius*) 57; *paslaptingoji dirvāblakė* (lot. *Peritrechus convivus*) 60; *liūdnoji dirvāblakė* (lot. *Stygnocoris fuliginus*) 62; *nuostabióji žolblakė* (lot. *Miris striatus*) 89. Šios semantinės grupės rūšių vardai sudaro apie 6,5 proc. visų rūšių vardų.

5. Kilmės ar paplitimo vieta, pvz.: *álpinė vandėnskrodė* (lot. *Velia (Plesiovelia) currens*) 35; *amerikinė vandėnblakė* (lot. *Lethocerus americanus*, angl. *American Giant Water Bug*) 40; *euròpinė irklāblakė* (lot. *Arctocoris germari*) 42; *pietinė dirvāblakė* (lot. *Eremocoris podagricus*) 58; *austrālinė vėžliāblakė* (lot. *Calliphara imperialis*, angl. *Jewel Bug*) 78; *germāninė žolblakė* (lot. *Alloeotomus germanicus*) 82; *meksikinė plėšriāblakė* (lot. *Paratriatoma hirsute*, angl. *Mexican Bed Bug*) 100; *atogrąžinė kraujāblakė* (lot. *Cimex hemipterus*, angl. *Tropical Bedbug*) 103. Kilmės ar paplitimo vieta, kaip ir gyvenamoji vieta, reiškiamą *-inis* priesagos būdvardžiais, ji sudaro tik 5 proc. visų blakių rūšių vardų.

6. Būdinga elgsenos ypatybė, pvz.: *plėšrùsis čiuožikas* (lot. *Gerris (Gerriselloides) asper*) 36; *žiaurióji vandėnblakė* (lot. *Lethocerus*

(*Lethocerus*) *patruelis*, angl. *European Giant Water Bug*) 40; *vikrioji dirvablakė* (lot. *Dicranocephalus agilis*) 56 (žr. 7 pav.); *pušialaipė žölblakė* (lot. *Camptozygum aequale*) 83; *medlaipė žölblakė* (lot. *Neolygus viridis*) 90. Rūšių vardai, kurių pažymimieji dėmenys nusako būdingas elgsenos ypatybes, sudaro tik apie 3 proc. visų rūšių vardų, tai mažiausia semantinė grupė.

5 pav. *Mėlynoji skydblakė*
(D. Baužio nuotr.)

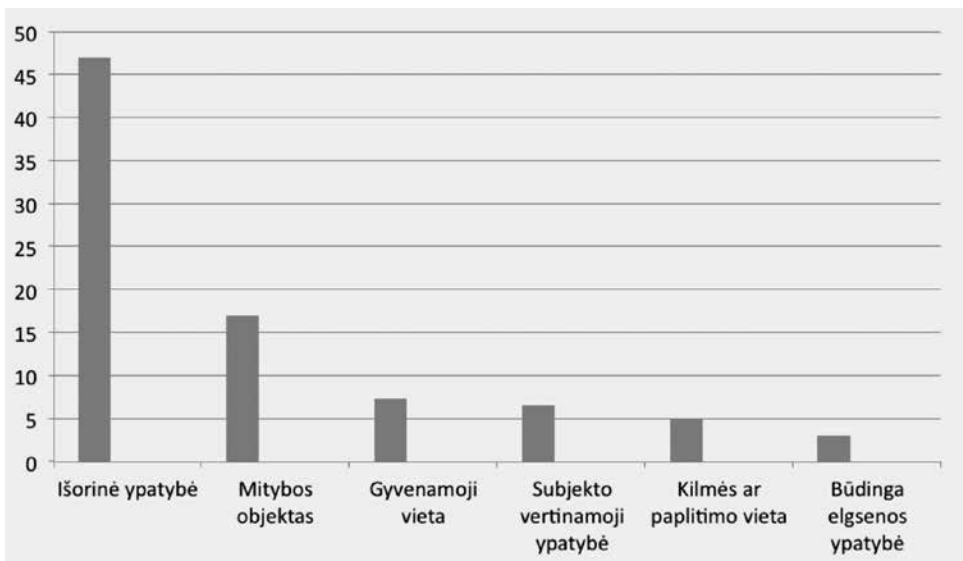
6 pav. *Skrudėlyninė pentinblakė*
(L. Jasiukonytės ir J. R. Stonio piešinys)

7 pav. *Vikrioji dirvablakė*
(L. Jasiukonytės ir J. R. Stonio piešinys)

8 pav. Blakių rūšių vardų pasiskirstymas procentais pagal jų šaltinių dėmenų semantines funkcijas

IŠVADOS

1. Straubliuočių būrio blakių pobūrio šeimų vardai yra vienažodžiai ir dvižodžiai bei, kaip įprasta entomologijoje, pateikiami daugiskaitos forma. Dvižodžiai vardai sudaro vieną trečdalį visų šio pobūrio šeimų vardų.

2. Dauguma vienažodžių ir dvižodžių šeimų vardų pagrindinių dėmenų yra dūriniai, tik vienas naujadaras (*nugarplaukėlės*) ir anksčiau vartoto dvižodžio šeimos vardo pagrindinis dėmuo (*čiuožikas*) yra priesagų vediniai. Taigi dūryba yra vyraujantis blakių pobūrio šeimų vardų darybos būdas. Sudurtiniai blakių pobūrio šeimų vardai yra prijungtiniai dūriniai.

3. Apie 92 proc. sudurtinių blakių šeimų vardų sudaro tą patį antrąjį sandą *-blakės* turinčių dūrinių būrį, kurio pirmieji sandai antrąjį apibrėžia pagal skiriamuosius šeimos požymius. Dviejų trečdalių tokių dūrinių pirmieji sandai yra daiktavardžiai, kurie nurodo kūno ar jo dalies ypatybes, panašumą į ką nors arba gyvenamąją ar mitybos vietą.

4. Antšeimų ir pobūrio šakų vardai nuosekliai daromi su priesaga *-iniai* iš šeimų vardų.

5. Beveik visi blakių rūšių vardų šalutiniai dėmenys yra derinamojo pažyminio ir jie reiškiami įvairiais būdvardžiais. Daugiau kaip trečdalis jų pateikta su *-inis* priesagos būdvardžiais, kiek mažiau nei trečdalis šalutinių dėmenų eina sudurtiniai būdvardžiai, šiek tiek daugiau nei penktadalis – įvardžiuotiniai paprastieji būdvardžiai.

6. Blakių rūšių šalutiniai dėmenys pagal jų atliekamą semantinę funkciją yra ne vieno tipo, gausiausia grupė, sudaranti apie 57 proc. visų rūšių vardų, nurodo išorines ypatybes, antra pagal gausumą grupė, kuri nurodo mitybos objektą, sudaro apie 17 proc., o mažiausiai rūšių apibūdinama pagal būdingas elgsenos ypatybes – tik apie 3 proc. visų blakių rūšių.

7. Sudurtinių daiktavardžių vartojimas, pavadinant šeimas, ir sudurtinių būdvardžių teikimas, įvardijant šalutinius rūšių dėmenis, yra būdinga blakių pobūrio vardų kūrimo ypatybė, greičiausiai nulemta poreikio kuo tiksliau įvardyti ir atskirti vieną taksoną nuo kito.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Diškus A., Stonis J. R. 2012a: *Lietuvos endobiontiniai vabzdžiai. Nepticulidae faunos taksonominė, chorologinė ir trofinė charakteristika*. Monografija, Kaunas: Lututė.
- Diškus A., Stonis J. R. 2012b: *Pažinkime egzotinę pasaulio fauną. Gyvalazdės*, Kaunas: Lututė.
- DLKG 2006: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Gaivenis K. (1998) 2014: Apie dvi lietuviškų sudurtinių terminų serijas su tais pačiais sandais. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 243–248.

- Gaivenis K. (1975) 2014: Dvižodžiai sudėtiniai terminai dabartinėje lietuvių kalboje. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 60–97.
- Gaivenis K. (1979) 2014: Nauji lietuviški vabzdžių pavadinimai. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 332–348.
- ICZN – International code of zoological nomenclature. Fourth Edition. – <http://www.nhm.ac.uk/hosted-sites/iczn/code/>.
- Jonaitis V. 1983: *Lietuvos ichneumonidai*, Vilnius: Mokslas.
- Keinys St. (1983) 2005: Lietuviškų sudurtinių terminų daryba. – *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 129–182.
- Lešinskas A., Pileckis S. 1967: *Vadovas Lietuvos vabzdžiams pažinti*, Vilnius: Mintis.
- Lešinskas A., Pileckis S. 1968: *Vadovas augalų kenkėjams pažinti iš pažeidimų*, Vilnius: Mintis.
- LF1 1995: *Lietuvos Fauna: Vabalai 1*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Pileckis S., Žuklys L. 1974: *Augalų apsaugos darbuotojo žinynas*, Vilnius: Mintis.
- Pileckis S. 1976: *Lietuvos vabalai*, Vilnius: Mokslas.
- Pileckis S. 1982: *Globokime naudinguosius vabzdžius*, Vilnius: Mokslas.
- Pileckis S., Repšienė D., Vengeliauskaitė A., Žuklienė R., Žuklys L. 1994: *Lauko augalų kenkėjai ir ligos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Stonis J. R., Dapkus D., Auksoriūtė A., Vilkas A. 2009: Žirgelių (Insecta, Odonata) taksonominis lietuviškų vardų sąrašas. – *New and Rare for Lithuania Insect Species. Records and Descriptions* 21, 155–165.
- Stonis J. R., Diškus A. 2011: *Pažinkime egzotinę pasaulio fauną. Maldininkai, tarakonai, termitai, akmenropos, gladiatoriai, tinkluočiai ir trunėsinukai*, Kaunas: Lututė.
- Stonis J. R., Remeikis A., Auksoriūtė A., Baužys D., Vilkas A. 2010: Sunorminti ir nauji Lietuvoje aptinkamų straubliuočių būrio, blakių pobūrio (Insecta: Hemiptera: Heteroptera) vabzdžių vardai. – *Acta zoologica Lituanica* 20(3), 262–272.
- Stonis J. R., Remeikis A., Baužys D. 2013: *Pažinkime pasaulio vabzdžius. Blakės. Įvairovė ir pavadinimai*, Vilnius: Edukologija.
- Stonis J. R., Sruoga V., Diškus A., Remeikis A., Auksoriūtė A., Žvirionienė J. 2015: *Vabzdžių grupių apžvalga ir siūlymai dėl terminijos vartosenos*. 1 dalis. *Archaeognatha – Hemiptera, Heteroptera*. Metodinė priemonė / Lietuvos edukologijos universitetas, Baltijos–Amerikos biotaksonomijos institutas, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

LITHUANIAN NAMES OF THE SUBORDER OF HETEROPTERA

In 2013 a text book for students under the title of *Blakės. Įvairovė ir pavadinimai* (Heteroptera. Variety and Names) by Jonas Rimantas Stonis, Andrius Remeikis and Darius Baužys was published. It describes Heteroptera common in Lithuania and in other countries. The subject of this paper is the Lithuanian names of 45 families and 463 species of Heteroptera. The aim is to synchronically research the ways the names of the families and species in this suborder are formed, to describe syntactic and semantic relations between the main and subordinate elements of two-word names and to establish the most productive ways of name creation.

One-word or two-word names in plural, as is usual in entomology, are used for naming families in the Hemiptera order Heteroptera suborder. One third of all names of families in this suborder are two-word names. The majority of the main elements of one-word or two-word names are compounds (*irklašlakės*, Lat. *Corixidae*, Eng. *Water Boatmen*; *Lesser Water Boatmen*; *rupūžblakės*, Lat. *Gelastocoridae*, Eng. *Toad Bugs*; *žiedblakės*, Lat. *Anthocoridae*, Eng. *Flower Bugs*; *Minute Pirate Bugs*; *žolblakės*, Lat. *Miridae*, Eng. *Plant Bugs*; *Leaf Bugs*), only one neologism (*nugarplaukėlės*, Lat. *Pleidae*, Eng. *Pigmy Backswimmer*) and the main element of the family name which was already in usage (*čiuožikas*, Lat. *Gerridae*, Eng. *Pond-Skater*) are suffixal derivatives.

Compounding is the prevailing way in which the names of families in the Heteroptera suborder are formed. Such compounds are subordinative compounds.

About 92 percent of names of families in the Heteroptera suborder belong to the group of names with the second component *-blakės* which is described by the first component according to the distinctive feature of a particular family. Two thirds of these compounds have a noun as the first component describing the features of the body of body part, similarity with something or place of living or feeding (*pilkblakės*, Lat. *Piesmatidae*, Eng. *Beet Bugs*; *Ash-Gray Leaf Bugs*; *vėžliāblakės*, Lat. *Scutelleridae*, Eng. *Shield-Backed Bugs*; *Shield-Back Bugs*; *Jewel Bugs*; *Tortoise Bugs*; *Scutellerids*; *urvāblakės*, Lat. *Cydnidae*, Eng. *Burrowing Bugs*). Names of superfamilies and branches of suborders are consistently made of family names using suffix *-iniai* (*žieviablakiniai* (Aradoidea), *dirvablakiniai* (Lygeoidea), *skorpionblakiniai* (Nepomorpha), *šokliablakiniai* (Leptopodomorpha)).

Nearly all subordinate elements of names of Heteroptera species are attributes in concord and they are expressed in adjectives. More than a third of them are adjectives with the suffix *-inis*, less than a third are compound adjectives, more than one fifth are underived definite adjectives. Subordinate elements of names of Heteroptera species vary according to semantic function. The largest group of names comprising about 57 percent of all names of species specifies external features, the second largest group comprising about 17 percent specifies food and only 3 percent of Heteroptera species are named according to their characteristic behaviour.

Usage of compound nouns for naming families and compound adjectives for naming subordinate elements of species is a characteristic feature of word-formation of Heteroptera suborder names which is most likely determined by the need to name taxa in the most precise way and to distinguish one taxon from another.

Gauta 2016-11-09

Albina Auksoriūtė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas albina.auksoriute@lki.lt